

I.
BESZÉLGETÉS DR. SZÉKELY GYÖRGGYEL,
„A MUZSIKA VALÓDI HANGJA
A FESZTIVÁLOK FŐVÁROSÁBAN, SALZBURG”

C. ALBUMA MEGJELENÉSE UTÁN
(Szőke Cecília interjúja*)

Előbb-utóbb mindannyian lehetünk páciensek. Megnyugtató, ha az ember egy kiegyensúlyozott, széles látókörű orvosra bízhatja egészségét, aki ráadásul az érzelmeket, empátiát igénylő művészet, a zene rajongója, sőt művelője is. Dr. Székely György gasztroenterológus főorvos, a Semmelweis vonósnégyes tagja ezen felül még elismert zenei újságíró is.

A könyvet olvasva, a salzburgi atmoszférában elmerülve, világos, hogy a zene és a zenei újságírás fontos az Ön számára, de hogyan fér mindez bele egy főorvos életébe?

Vannak embertípusok, akik sokoldalúak, valószínű én is közéjük tartozom, többirányú az érdeklődésem. Van, aki hivatása mellett teniszezik, golfozik vagy éppen fest, nekem a zene jelent feltöltődést. Az eredeti elképzelésem már hat éves koromban az volt, hogy édesapám példáját követve, én is orvos leszek. Ugyanakkor otthon rendszeresen klasszikus zenét hallgattunk szüleimmel, gyerekkoromban sokat énekeltem majd hegedültem és klasszikus gitárt tanultam. Mind a két hangszeren ma is játszom. Orvos barátaimmal, a Semmelweis Vonósnégyessel évtizedek óta koncertezünk. A zene az életem részévé vált és ennek része az írás is. Az írás azonban nem csak a zenéről szól, orvosi témában is sokat publikálok, ami a munkám része. Ha kikapcsolódni akarok, akkor zenével foglalkozom, játszom, a zenéről írok.

Mint orvos, működött Salzburgban, esetleg beugrott, volt erre szükség?

Érdekes, ezt nem kérdezték még tőlem, pedig igen! Szinte kezdettől jó barátságban vagyok a Salzburgi Ünnepi Játékok vezető orvosával, Dr. Josef Schlömicher-Thierrel, akit mi csak „Sep”-nek hívunk. Ő is amatőr muzsikus, bariton énekes, aki még a grazi operában is énekelt. Ő kereste meg évtizedekkel ezelőtt a vonósnégyesünket, s hívott minket Salzburgba játszani. Így elmondhatom, hogy a vonósnégyesünk már három alkalommal szerepelt Salzburgban! Természetesen nem a legnagyobb termekben, de a Mozarteum egyik termében is. Seppel való barátságom meghatározta, hogy engem ott orvosnak is tekintettek, én voltam a „Herr Doktor” – Landesmann professzor, koncertigazgató titkárságán is így hívtak. Ott ültem a koncerteken, s persze rengeteg rosszullét fordult elő. Volt, hogy reanimációban kellett részt vennem vagy egy-egy ájulás, egyéb betegségek ellátásában. Máskor éppen az orvos barátommal együtt hallgattunk egy koncertet, mikor őt áthívták sürgősen a nagyterembe egy – nem mondom meg melyik – világsztárhoz, mert éppen elment a hangja és én maradtam ott orvosként tartani a frontot. De azért nem ez a jellemző, hanem a zene élvezete, s ennyi év tudósítás után az a fajta rálátás, ami még élvezetesebbé teszi a fesztivált. Ma már talán elmondhatom, hogy nagyjából átlátom az ott zajló zenei életet és ez talán ebben a könyvben segít: ugyanis azoknak kívántam írni, akik nem juthattak el, nem élhettek át ennyi élményt Salzburgban. Megpróbáltam élővé tenni a beszámolókat, s olyan stílusban írni, hogy az a zenekedvelők, zeneértők és a zenét művelők számára egyaránt érdekes legyen.

Azt hiszem, ez tökéletesen sikerült. Engem beszippantott ez a világ, ahogy lapozgattam. Gyönyörűek a fotók, elképesztő, milyen színpadképek lehetnek, díszlettervek, jelmezek, ötletek. Amikor Ön bekapcsolódott '93-ban, milyen légkörbe csöppent bele, mik voltak ez első élményei?

Az első élményt Csobádi Péternek, Herbert von Karajan egykori sajtótitkárának köszönhettem. Nem véletlen, hogy ez az interjú az egyik nagy kedvencem, a teljes beszélgetés a *Parlando* internetes oldalán olvasható, s mindenkinek ajánlom. Nem véletlen az sem, hogy az általa alapított Philharmonia Hungarica történetét is becsempészttem, ami nem kifejezetten salzburgi történet, de Csobádi Péterhez erősen kapcsolódik és Karajannak is sok köze volt a zenekar megalapításához. Csobádi Péternek, aki a földkerekség egyik legkedvesebb és legszórakoztatóbb zenei intézménye egy személyben, egy családi barátunk mutatott be. Tőle kaptam egy főpróba jegyet 1992-ben Richard

Strauss *Az árnyék nélküli asszony* című operájához. Solti György vezényelt, a főszereplő Marton Éva volt és én ott ülhettem a Nagy Fesztiválszínházban ezen a csodálatos előadáson, amit édesanyámmal néztem végig! Előtte heteken át készültünk rá: elolvastuk Hofmannstahl szövegét, megfejtettük a darab mélyebb rétegeit. Ez olyan fantasztikus élmény volt, amely arra indított, hogy nekem erről írnom kell, s én ide vissza szeretnék járni! Amire végül hatalmas szerencsével lehetőségem lett. 1993-ban egy olyan légkörbe csöppentem bele Salzburgba, ahol a magyar művészeket különösen becsben tartották. Ott volt Kurtág György, Ligeti György, Eötvös Péter, mellettük Bartók és Kodály-műveket is rendszeresen játszottak. Ez annak a Hans Landesmann igazgatónak volt köszönhető, aki Magyarországon született és nagyon szerette, ismerte a magyar zenét és rajongott a kortárs alkotásokért, alkotókért. Ott találtam magam egy olyan fesztiválon, ami nem is egy, hanem egyszerre három fesztivál volt. Egy klasszikus műveket felölelő, fantasztikus művészeket felvonultató fesztivál, egy kortárs sorozatokat megjelenítő különleges műsorsorozat és egy színházi seregszemle. S ez mind a Salzburgi Ünnepi Játékok. Ez volt a rendszer hosszú éveken át, de amikor Gerard Mortier művészeti intendáns, egy avantgárd gondolkodású belga rendező, a modern művészetek nagy támogatója mégiscsak konfliktusba keveredett 10 év után a konzervatívabb irányzatok híveivel, s mérgében elment, akkor mindenki azt hitte, hogy ezzel ennek a koncepciónak is vége lesz. És képzelje el, nem ez történt! Azóta is kitart ez a finom egyensúly a műfajok között. A kortárs művészet változatlanul jelen van Salzburgban. Helga Rabl-Stadler, az Ünnepi Játékok elnökének szavait idézve – aki egyébként jelenlétével megtisztelte a budapesti könyvbemutatónkat – Salzburgban egy olyan „Mischung” jön létre, amely nagyon jó keveréke a klasszikus és kortárs művészetnek és mindehhez módjukban áll a legnagyobb művészeket meghívni, akik valamennyi ott megjelenő műfajt ma az elképzelhető lehető legmagasabb színvonalon prezentálják.

Ez az a hely, ahonnan világsztárok indulnak el. Csak az aktuális csillagok közül, ha Anna Netrebko, Jonas Kaufmann vagy Rost Andrea bemutatkozására gondolunk. Látta a Traviatát vele?

Igen. Már *Az árnyéknélküli asszonyban* is énekelt egy kisebb szerepben, a Falke – a Sólyom szerepében. Köszönettel tartozom Batta András professzor barátomnak, aki sok művésszel összeismertetett, így ő mutatott be Rost Andreának is, aki akkor elmesélte, hogy nagyon izgul, mert másnap megy egy meghallgatásra Riccardo Mutihoz. A következő évben – ennek nyomán – Muti

meghívta Salzburgba, a Traviata főszerepére. Erről címlap interjút készíthettem Rost Andreával a *Muzsikának*, hiszen ez egy komoly esemény volt. A rendezés megbukott, de Rost Andreának méltán hatalmas sikere volt és ezzel elindult a világgazdasági krízis más irányba. Bécsben már népszerű volt, de ezt követően a milánói Scalában is bemutatkozott és bejárta a világot ezzel a szereppel is. Nagy büszkeség, hogy ezt az interjút megcsinálhattam akkor.

Mindegyik interjú nagyon érdekes, de melyik a legemlékezetesebb?

Nem is tudom ezt így megfogalmazni, de talán a Végh Sándorral folytatott beszélgetés, hiszen a legelső interjúmat vele készítettem. Korábban már ismeretségbe kerültünk, ugyanis jó barátom és kvartett társam Asbóth Richard kardiológus főorvos úr és csellista édesapja ifjúkorában Végh Sándor kamarazene-partnere volt. Tehát Végh Sándor egy fogalom volt nekem, és egyszer csak ott ültem nála! A *Muzsikában* azonnal leközltek természetesen az interjút, így indult el az én „újságírói” karrierem. Amikor tavaly a könyv ötlete felmerült, akkor azzal szembesültem, hogy szóba sem jöhet, hogy a publikációimat – jóval hetven fölötti írás – egyszerűen sorba rakom és leközlöm. Mai szemmel kellett az anyagot újrendezni és szerkeszteni. A kötet egy történeti résszel kezdődik, ezt követik a korábban elkészült beszélgetések, de hat interjút kifejezetten ehhez a könyvhöz készítettem. Ilyen volt: Marton Éva, Eötvös Péter, Rácz Ödön, Várjon Dénes és Kálmán Péter. Cecilia Bartoli, miután megtudta, hogy könyvet készítek, boldogan adott interjút.

Csodálatos énekes és ő az első női intendáns Salzburgban. Távolról nézve rendkívül szimpatikus személyiségnek tűnik. Valami különlegeset tud ő, ugye?

Ez a különlegesség remélem átjön a könyvben, hiszen egy egész fejezetet szentelek annak, amit ő Salzburgban alkot, s amivel évről-évre előrukkol. 2012 óta ő a Pütkösdi Fesztivál művészeti vezetője. Magáról a Pütkösdi Fesztiválról olvasható egy nagy fejezet, melyet a vele való interjú követ. Sőt, még az egyik, általa nagyon kedvelt és sokszor partnereként felkért magyar énekessel, Kálmán Péterrel is beszélgetek.

Kálmán Péter közreműködik a Társasköri könyvbemutatón is.

Igen, hiszen a könyvbemutató egyben egy koncert is lesz. Nagy szerencse, hogy Kálmán Péter épp itthon tölt néhány napot, mert ő tipikus világjáró művészként nem könnyen csíphető el egy könyvbemutatóra. Cecilia Bartoli nagyra tartja őt, s főszerepekre kéri fel, legközelebb 2020-ban lép fel vele a Pünkösdi Játékokon Salzburgban. Bartoli egyébként egy nagyon nyitott, sokoldalú, de egyben elmélyült maximalista, aki egy kedves, roppant közvetlen személyiség. Természetesen nagyon körbe van véve, nagyon „örzik”, nehéz hozzáférni, mint minden világsztárhoz, így nagy megtiszteltetés, hogy személyesen ismerhetem, és engem személyesen számon tart. Amikor egy próbáján ott ülhetek és odaszalad hozzám, hogy a mobiljával vegyem fel a próbáját, akkor erre mit lehet mondani? Meg vagyok hatva!

Ez nagyon nagy megtiszteltetés, mert amúgy nem enged be senkit a próbára! Apropó próba: az sokszor érdekesebb, mint az előadás. Milyen próbákat sikerült végignéznie?

Nagyon sokat, amikor csak alkalmam volt rá. Imádom a próbákat, főpróbákat. Mivel magam is zenélek, tudom, mennyire más, mikor együtt muzsikálunk próbaképpen, házi muzsikában vagy színpadon. Bizony el kell ismerni, van mikor egy próba jobban sikerül, mint az előadás. Erre is van egy élményem: egy főpróbára véletlenül becsöppentem. Elmentem a Nagy Fesztiválszínház elé, ahol a kiírás szerint nem volt előadás, mégis álltak néhányan a nyitott ajtó előtt. Kiderült, hogy Donizetti *La Favorita (A kegyencnő)* koncert előadásának lesz a zártkörű főpróbája a barátok és közreműködők részvételével, két olyan fantasztikus énekessel, mint Elina Garanča és Juan Diego Florez. Berohantam az igazgatóságra, hogy hátha elfekszik még ott egy közreműködői jegy... A titkárnő odanyomott a kezembe egy jegyet, így végighallgattam egy olyan főpróbát, mely észveszejtően gyönyörű volt. Felszabadultan énekelte a két nagyon nehéz szerepet ez a két világsztár, érezhetően ők maguk is élvezték, nem volt semmi tétje, életük legjobb formáját hozták. Másnap volt az előadás, amelynek a kezdetét sajnos megzavarta egy kellemetlenség: egy fontos, kifejezetten erre az előadásra érkező külföldi magas rangú delegációra fél órát kellett várni. Feszült volt a közönség is, s természetesen a művészeket is megviselte a várakozás, így azt kell mondanom, ez az amúgy fantasztikus, professzionális és méltán nagyszerű előadás messze elmaradt az előző napi örömelekléstől.

Ha már félresikerült előadás: botrányt megélt Salzburgban?

Jó néhányat, de én nem vagyok erre kihegyezve. Aki botránykrónikát szeretne, ne ezt a könyvet forgassa. Nyilván leírom azt az öt-hat előadást, amely úgymond kiverte a biztosítékot. Hiszen amikor Graham Vick rendező a *Varázsfuvolát* egy idősök otthonába rakja, és demens bácsik között énekel Sarastro – ezt betiltották, Ricardo Muti pedig őrjöngött.

A közönség mit szólt?

Legyek őszinte? Ehhez csak egy kis humorérzék kellett volna. Egy kollégámmal láttuk az előadást, harsányan végignevettük az egészet. Ez egy paródia volt, csak ezt nem tolerálta a klasszikus közönség. Különben is, a *Varázsfuvolával* vigyázni kell Salzburgban, „hazai pályán”. Erről az előadásról egyébként négy fotó is bekerült a könyvbe. Aki egy picit mögé néz a fotóknak és az írásaimnak, az sok mindent észrevesz.

Az az érzésünk, hogy a magyar közönség itthon nagyon fegyelmezt, nincsen semmi búúú-zás vagy fütyülés. Salzburgban van?

Persze! Ha egy előadás, egy rendezés nem tetszik, a premieren is minden udvariaskodás nélkül kitör a búúúzás, azaz a nemtetszés-nyilvánítás. Mi több, rengeteg ilyen esetet, produkciót DVD-n is meg lehet nézni. Nézek egy felvételt, és egyszer csak látom, hogy a végén kijön meghajolni a rendező, és egy hatalmas búúúúú! orkán fogadja. Ettől ezt a produkciót még kiadják DVD-n és meg is veszik! Mondok egy példát: Johann Strauss *Denevér* című művének salzburgi előadása – meg lehet nézni DVD-n – volt a fesztivál történetének talán egyik legnagyobb botránya. A rendező, Hans Neufels, európai hírnévű művész, ma is ott rendez Salzburgban. Egy gyilkos paródiát készített a *Denevérről*. Az osztrákok kaptak hideget-meleget ettől az előadástól. A reakció hangos tüntetés volt, dobálózás, őrjöngés, ellentüntetés.

Ilyen emóciókat tud kiváltani egy előadás?!

Igen, mert valójában a darab ebben a feldolgozásban az osztrák náciizmust mutatta be. Nagy botrány volt, de a művészetet, a művészeket még akkor sem illik korlátozni, – vallják Salzburgban is – ha az valakinek nem tetszik. Inkább érdemes odafigyelni rájuk.

Akkor inkább valami szépről beszéljünk.

Az például egy kiugróan szép dolog, hogy 2018-ban a salzburgi Nemzetközi Karmesterversenyt egy fiatal magyar művész nyerte meg: Káli Gábor. Meg is lódult ezt követően a nemzetközi karrierje. Nekem nagy öröm volt megélni ezt a győzelmet, s az idei sikerét, amikor koncertjével dugig megtöltötte az ún. Sziklalovardát, amely mégiscsak egy hatalmas koncertterem 1500 férőhellyel!

Beszéltünk még a 2006-os Mozart-évről, a város zseniális szülöttének 250. születésnapját ünneplő kavalkádról, amelyben Mozart összes színpadi művét bemutatták és a dress code-ról, vagyis miben illik megjelenni Salzburgban. Ehhez elég egy pillantást vetni a könyv hátsó borítójára: gyakorlatilag minden jelen van, elegáns színházi ruha éppúgy, mint osztrák népviselet és kényelmes hétköznapi öltözet. Addig is, míg beszerzik jegyüket Salzburgba, jöjjenek a Társaskörbe, ahol zenés könyvbemutató várja Önöket.

Nagy megtiszteltetés, hogy Harsányi Mária az igazgatója megkeresett, hogy ennek a könyvnek csináljunk egy zenés bemutatót. Összeállítottam egy olyan programot, ahol Salzburggal kapcsolatos művek és művészek is megjelennek. Rolla János, Konrád György a múltban, Kálmán Péter napjainkban arat hihetetlen sikereket Salzburgban, s szerencsére elvállalták a közreműködést. De ott lesz a jövő is, mert Gertler Teo, az ifjú hegedűművész épp néhány napja nyerte meg az egyik legrangosabb nemzetközi zenei versenyt Oroszországban, Novoszibirszkben. A 96 éves Konrád György és a 12 éves Gertler Teo Bartók-duókat fog játszani. Fellép mellettük a mi Semmelweis Vonósnégyesünk is természetesen, Mozart *g-moll* vonósötöséből adunk elő egy tételt Konrád György közreműködésével. Hadd dicsekedjek: ezt játszottuk Salzburgban is.

*Szőke Cecília zenei író, rádiós zenei szerkesztő, az munkatársa.

Az interjú forrása:

[https://otthonakulturaban.blog.hu/2019/12/04/a muzsika valodi hangja](https://otthonakulturaban.blog.hu/2019/12/04/a_muzsika_valodi_hangja)

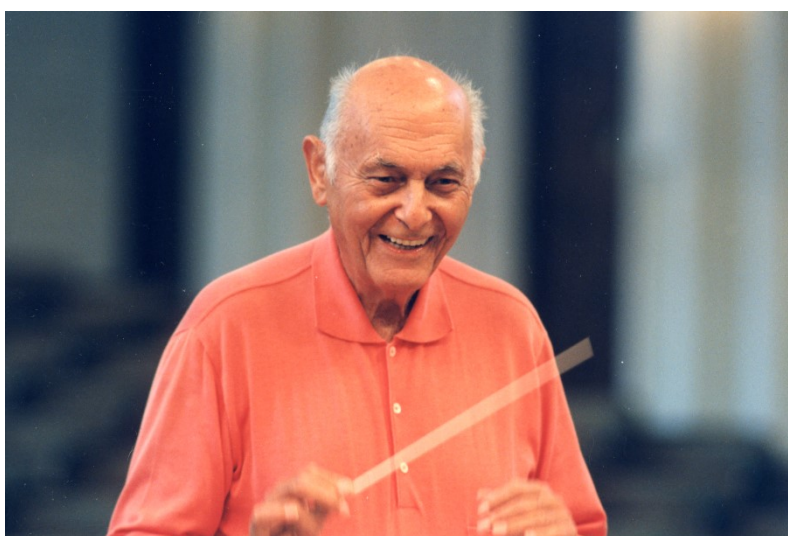
(Óbudai Társaskör, 2019. XII.4.) (Köszönjük a másodközlés engedélyezését. A Szerk. megj.)

II.

Részlet a könyvből (7. fejezet)

HÍD MÚLT ÉS JELEN KÖZÖTT BESZÉLGETÉS SOLTI GYÖRGGYEL (1996)

Solti György, 1990-es évek (© ASF/ Photo Helmuth Schaffer)

Solti György (Sir Georg Solti) (1912–1997) világhírű karmester, zeneigazgató. Kiugró zongorista tehetségként indult Budapesten ötgyermekes, nem muzsikussalád gyermekeként. A Zeneakadémián Bartók Béla is tanította őt. Az Operaház korrepetitora lett, 1936-ban a Salzburgi Ünnepi Játékokon Arturo Toscanini mellett dolgozott. Zsidó származása miatt 1935-ben emigrálnia kellett, 1945-ig Svájcban élt. 1942-ben megnyerte a genfi zongoraversenyt.

A háború után a Bajor Állami Opera, majd 1952-ben a Frankfurter Opera, 1961 és 1971 között a londoni Royal Opera House vezető karmestere volt, majd a Chicagói, Párizsi, Berlini és végül a Londoni Szimfonikusoknál töltött be vezető pozíciót. A magyar zeneművészetet – főként Bartók Béla, Kodály Zoltán, Dohnányi Ernő, Weiner Leó műveit – számtalan koncerten, lemezfelvételen

népszerűsítette. Összesen 44 Grammy-díjat kapott, a Bécsi Filharmonikusokkal készült Wagner Ring-lemezfelvevétele etalonná vált. Élete utolsó éveiben visszajárt Magyarországra, itt portréfilm is készült vele.

Solti György és Székely György, 1996 (© privát felvétel)

Az 1996-os Salzburgi Ünnepi Játékokon, Beethoven *Fideliójának* premierje előtt beszélgettem Solti Györggyel, aki ötven évvel korábban vezényelte először ezt az operát Stuttgartban. Két évfordulót is ünnepelt: hatvan éve járt először Salzburgban, akkor Toscanini asszisztenseként, és ötven éve készítette első lemezfelvételét annál a Decca cégnél, amely azóta is a kiadója maradt. Ez az együttműködés a hanglemezipar páratlan sikertörténete: több mint 40 opera, 250 hangszeres mű felvétele és számtalan Grammy-díj. Ez a legtöbb, amit egy művész bármely műfajban valaha is elért.

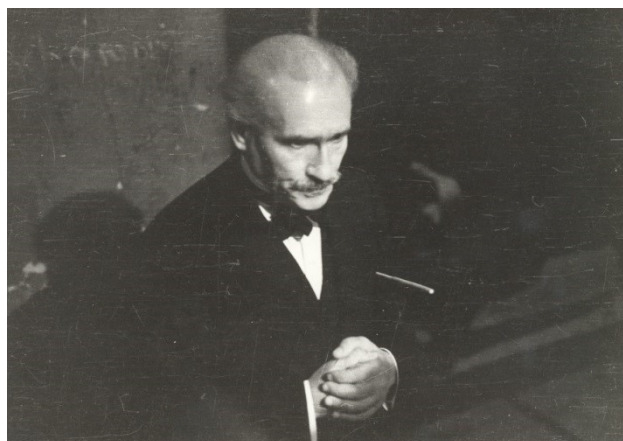
A hanglemez történetének két fő periódusa van: az egyik az egyszerű hangrögzítés, a másik, amely már zenei élményt nyújt – a long play lemezektől a CD-ig. Erre a második időszakra esik az Ön működése, és szinte a teljes életműve lemezen is hozzáférhető. Hogy viszonyul a hangfelvételekhez, mennyire hallja vissza azt, amit szeretne?

1925-ből származik első, technikával kapcsolatos zenei élményem, amikor detektoros rádióm lett. Akkor számomra az egy csoda volt, s azóta is úgy

gondolom, fontos, hogy megmaradjanak a zenei teljesítmények. A hanglemezzel való első kapcsolatomból egyébként az a felvételem volt 1947-ben, amelyen Georg Kulenkampff-fal játszottuk el a három Brahms hegedű-zongora szonátát, Beethoven *Kreutzer-szonátáját*, és egy Mozart-szonátát. Úgy tudom, hogy csak a Brahms-felvételek maradtak fenn.

Egy másik lemezfelvétel – Toscanini 1937-es Varázsfuvolájának élő felvétele – még korábbi időkbe vezet minket vissza. Ekkor Ön Toscanini mellett volt korrepetitor.

Teljesen véletlenül! Egy influenzajárványnak köszönhetően kerültem Toscanini mellé. 1936 nyarán hallottam őt Salzburgban, s úgy éreztem, a minőség egy új világa bontakozik ki előttem. Elhatározásom megmásíthatatlan volt: dolgozni akarok vele! A következő évben a budapesti Opera igazgatójától kikönyörögtem egy ajánlólevelet, hogy legalább Toscanini próbáira bejuthassak. Egy júliusi estén érkeztem Salzburgba 1937-ben. Már másnap reggel elmentem a Festspielhausba, hogy leveletem átadjam Puthon bárónak, az Ünnepi Játékok szigorú főigazgatójának, aki melleleg korábban tábornok volt. Hosszú várakozás után a színe elé engedtek. Miután elolvasta a levelet, meglepetésemre azt kérdezte: „El tudja játszani a *Varázsfuvolát*?” „Igen!” – feleltem. „Akkor jöjjön vissza kettőre, a színpadi próbán fog játszani. Az influenzajárvány miatt hiányoznak a korrepetitorok.” A megbeszélte időpontban ott voltam. Lementem a zenekari árokba, az énekesek is már mind a színpadon várták a próbát. Elkezdtem játszani egy kézzel, a másikkal dirigáltam, ahogy megszoktam. Egyszer csak a szemem sarkából láttam, hogy egy kicsi ember közeledik. Toscanini volt az. Úgy vert a szívem, hogy alig tudtam folytatni a játékot. Kicsit gyanakodva lenézett a zenekari árokba, hogy „ez meg kicsoda”, majd anélkül, hogy félbeszakított volna, vezényelni kezdett egyszerű, világos tempó- és dinamika jelekkel. Egy óra múlva megállította a próbát, hogy pihenjenek a művészek. Hozzám fordult, s csak annyit mondott: „Bene!” Soha életemben nem örültem ennyire dicséretnek, mint ott annak. Toscanini mindvégig meglepően kedves volt velem. Végigjátszottam korrepetitorként az összes próbát és bekerültem az előadásba is: én játszottam a harangjátékot. Így lehet, hogy ezen a lemezen is szerepelek, és akkor mégis ez az első felvételem.

Arturo Toscanini, 1930-as évek (© ASF / Photo Ellinger)

Volt a Toscaninivel való kapcsolatnak folytatása?

Az influenzajárvány abban az évben nem hagyott alább, így a *Falstaff* ban és a *Fidelio* próbáin is dolgozhattam vele. Később, 1937-ben már fizetséget is felajánlott Puthon báró a munkámért. Toscanini akkor azt akarta, hogy a jövőben Salzburgban az általa vezényelt valamennyi operát, négyet vagy ötöt, mind én gondozzam. Örömmel mondtam igent. Még Budapesten találkoztunk ugyanabban az évben ősszel, amikor a Bécsi Filharmonikusokkal adott egy koncertet. Akkor búcsúzóul azt mondta, „jövőre várom Salzburgban!”. Még nem tudhattuk, hogy soha többé nem jön Ausztriába. A történelem közbeszólt. Toscaninivel még egy utolsó alkalommal találkoztam. Közvetlenül a háború előtt Luzernben voltam, amikor ő már készült Amerikába. Szerettem volna megkérni, segítsen nekem is kijutni, mivel ekkor a zsidótörvények miatt elbocsátottak a budapesti Operaháztól. Tíz nap múlva kitört a háború, és én Svájcban rekedtem. Ott éltem át a háborút, és mire Amerikába eljutottam, Toscanini sajnos már nem élt.

Milyen hatást gyakorolt önre Toscanini művészete?

Nehéz kérdés. Én Budapesten nőttem fel, csodagyereknek számítottam. A kemény munkát soha nem ismertem, mindent kiráztam a kisujjamból. Először Toscanininél tanultam meg, mit jelent az alapos felkészülés. Öt-hat órát aludt, a többi idejét a partitúra tanulmányozásával töltötte. Érezni lehetett a próbákon, milyen végtelen fontosságot tulajdonított a zenének és a zenészeknek. Ettől fogva a zene már nem csak az élvezetet, nem csak a szórakozást, a hobbit jelentette nekem. A zenéhez való igen komoly viszonya, a vezénylés nagyfokú

precizitása és a tisztán hangzó együttes kimunkálása lett számomra a példa. Budapesten Sergio Failoni időszakában nőttem fel, aki briliáns dirigens volt, lubickolt a zenében, de zongorakivonatból vezényelt, mint oly sokan mások is. Újdonság volt, hogy Toscanini az egész partitúrát kívülről tudta, és minden szólamot egyaránt fontosnak tartott.

Még két világhírű karmester volt, akiknek Ön több alkalommal átvette a helyét éppen itt, Salzburgban: Wilhelm Furtwängler és Herbert von Karajan.

Mindketten nagy művészek, muzsikusként voltak, de egymásnak szinte ellenpólusai. Személyes kontaktusom Furtwänglerrel volt, Karajannal csak érintőlegesen találkoztam. Furtwängler igen kellemes ember volt, a Nikisch–Mahler-korszak romantikus, szabados vezénylése volt rá jellemző. Adott a formákra, a művekhez világnézeti elgondolásokat fűzött, és bár az interpretáció kisebb részleteivel nem foglalkozott, mégis csodálatos volt a produkciója. Karajan inkább Toscanini stílusához állt közelebb, végtelen precizitás, a tisztaságra és egyensúlyra való törekvés jellemezte. Én megpróbálom e két felfogást egyesíteni.

Úgy tudom, Richard Strauss az egyik legkedvesebb zeneszerzője.

Igen, őt tartom az egyik legnagyobb operaszerzőnek. Szerencsés ember volt, hogy – akárcsak Mozart – kiváló librettistát mondhatott magáénak: Hugo von Hofmannsthal. Amikor Hofmannsthal meghalt – amint özvegyének írta –, nemcsak barátját, de pótolhatatlan munkatársát is elvesztette Strauss. Két alkalommal találkoztam vele. Vezénylési stílusa nagyon ökonomikus volt már idős korában: öt centiméter fortissimo, két centiméter mezzoforte, egy centiméter piano. Gyönyörűen, tisztán dirigálta Mozartot. Amikor Münchenben a *Rózsalovagot* vezényeltem, a főpróba után bejött az öltözőmbé, és mindenféléről beszélgettünk. Egyszer csak megkérdezte: „Miért hadonászik olyan sokat?” Ekkor a felesége megszólalt: „Richard, ne mondj ilyeneket, régen te még erőteljesebben vezényeltél, szinte belebetegedtél.” Másik kérdése az volt: „Hallotta a *Rózsalovagot* a vezénylőpulton kívülről?” „Nem” – válaszoltam. „Hallgassa csak meg a zenekart, milyen másképpen szól!” Azóta mindig meghallgatom a nézőtérrel is a zenekart, főként a mű legneuralgikusabb pontjait, mint a mostani *Fidelio* próbáin is. Harmadszorra már csak Strauss temetésén tudtam részt venni, ahol a gyászszertartáson vezényeltem a *Rózsalovag* tercettjét és az *Eroica* gyászindulóját. Soha nem fogom elfelejteni

ezt az élményt, és a nagy, síró tömeget, akik ezt a kiváló és kedves embert gyászolták.

A háború után Ön Münchenben, majd Frankfurtban lett zeneigazgató, de közben bejárta a világot. Majd életének két nagy periódusa következett: 1961 és 1971 között a londoni Royal Opera Covent Garden, 1969 és 1991 közt a Chicagói Szimfonikusok vezetése. Ettől az időtől fogva jelentek meg híres lemezfelvételei. Wagner Ring tetralógiájának első stúdiófelvételét Ön készítette, és ezzel bebizonyította, amit addig kevesen hittek, hogy egy lemezfelvételnek is lehet művészi értéke.

A *Ringet* a hatvanas években készítettük, és hét év alatt fejeztük be. Megpróbáltam olyan körülményeket teremteni a stúdióban, ami felidézhetné az opera-előadás légkörét. De mára a technika odáig fejlődött, hogy nem tartom szükségesnek ezt, ma már élő felvételeket készítek. Úgy érzem, jobban visszaadja a hangversenyek, nagy operaelőadások feszültségét egy élő felvétel. De természetesen csak akkor, ha elsőrangú együttes, zenekar működik közre. Az utolsó nagy volumenű stúdiófelvételem Richard Strauss *Az árnyék nélküli asszony* című operája volt. A felvétel két évig tartott, mivel a szólistákat nehéz volt egyeztetni. A legközelebbi, karácsonykor megjelenő operafelvétel *A nürnbergi mesterdalnokok* élő koncertelőadása lesz. Most készül a *Don Giovanni* élő felvétele, amelyből egy stúdióváltozatot már korábban is készítettem.

Nemrég vette fel lemezre a *Cosi fan tutti*t, ugyancsak élőben. Egy interjú során – meglepő módon – A nürnbergi mesterdalnokokkal veti össze ezt a művet.

Miért ne lehetne a *Mesterdalnokok*at könnyedebben vezényelni, úgy, mint a *Cosi fan tutti*t? Mindkettő vígjáték, társalgási darab, sok recitativóval, duettel, tercettel. Minden szónak van jelentősége, nem szabad túlzottan sietni, átugrani részeket. Úgy érzem, hogy a chicagói zenekar jó partner volt ehhez.

Sok muzsikusköszönheti Önnek pályája sikeres indítását. Ha ideje engedi, mesterkurzusokat tart és ifjúsági zenekart vezényel. A felfedezés örömét, a tanítást élvezi?

Számomra fontos, hogy a fiatal generációnak átadjam zenei tapasztalataimat. Nagyon szeretek velük dolgozni, de ezt gondos válogatás előzi meg, és így mindig kiváló tehetségekkel vagyok körülvéve. Boldoggá tesz, ha egy fiatal szopránt, baritont, tenort felfedezhetek. Mind lelkesek, nincsenek technikai problémáik. A *Fidelio* jelenlegi előadásának főszereplői is az én „gyerekeim”.

1946-ban először a Fideiót vezényelte Stuttgartban. Hogyan emlékszik erre vissza?

Zürichben kaptam meg az értesítést, hogy szerződtek az előadásra. Megjelent egy katonai dzsip – hat hónap telt el a háború vége óta –, amely a határig vitt el, de a megbeszélés ellenére senki nem várt. A kemény hidegben amerikaiakkal érkeztem meg hajnalban a müncheni parancsnokságra, a Bavaria Filmgyárba. Itt éjszakáztam, majd elutaztam Stuttgartba, ahol átvettem a szerződést. Mindaddig a partitúrát nem, csak a zongorakivonatot láttam. Florestan szerepét a fiatal Wolfgang Windgassen énekelte először. A premier után megjelent a kultuszminiszter, Theodor Heuss, a későbbi köztársasági elnök, és szerződést akart velem kötni. Végül hatéves zeneigazgatói szerződés lett belőle Münchenben. A repertoárom ekkor egy budapesti Figaro és a *Fidelio* volt, de 1952-ig negyven művet tanítottam be itt. Csodálatos idők voltak – éheztem, alig volt hol laknom, de hat év Svájc után, ahol egy taktust sem vezényelhettem, végre dirigálhattam. A *Fidelio* mondanivalója számomra azóta sem változott: a jogtalanság, az önkényuralom elleni lázadás. Ez egy igen nehéz mű, részben oratóriumszerű, de van benne kispolgári idill, ilyen az első jelenet, és úgy végződik, mint egy szabadító hálaének.

Ezúttal miben lesz más mégis az előadás?

Most Herbert Wernicke rendezésében szinte díszletek nélkül, csupasz falak között folyik majd a játék egy nagy, nyitott térben. Úgy érzem, ez jó megoldás; és a Mahler által javasolt *III. Leonóra nyitányt* sem játsszuk el a második rész előtt, mivel ez nem illik bele a történetbe. Muszáj lassan mennem, de végezetül hadd kérdezzem meg Öntől, mi újság otthon, a magyar Operaházban? Ha a változások után színvonalasak lesznek a produkciók, talán én is eljöhök még egyszer.

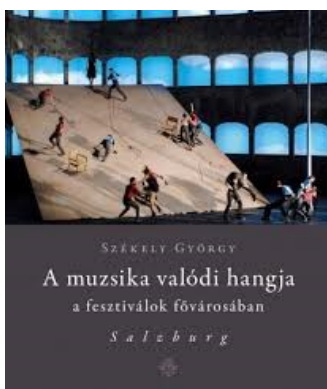
(Solti György 1997-ben elhunyt, így dirigálni már nem térhetett haza. Sz. Gy.)

Függelék:

Székely György: A muzsika valódi hangja a fesztiválok fővárosában. Salzburg (Szerzői kiadás, 2019) / Beszámoló a könyv premierjéről és dr. Helga Rabl-Stadler, a Salzburgi Ünnepi Játékok elnökének köszöntője / Részlet a könyvből: Székely György: Húsvétkor is fesztivál! Karajan és magyar titkára, Csobádi Péter (1994) (pdf)
(Parlando 2019/6. szám)

III.

Fittler Katalin recenziója*

Dr. Székely György – belgyógyász, gasztroenterológus főorvos, a Gramofon állandó szerzője – kiadásában jelent meg ez a reprezentatív kötet. A gyakorló muzsikusként is aktív orvos (a Semmelweis Vonósnégyes tagja) élete megannyi szállal kapcsolódik a zenéhez. Kiváltképp amióta akkreditált újságíróként rendszeresen tudósíthat különböző fórumokon Salzburg fesztivál-csodáiról. A Salzburgi Ünnepi Játékok közelgő 100. születésnapja jó alkalmat kínált arra, hogy a 27 év gazdag dokumentumaiból önálló köteté formáljon egy válogatást. Az első fejezet, amely az *Egy kis történelem* címet kapta, a 100 éves fesztivál rövid történetével és kiemelkedő személyiségeivel ismerteti meg az olvasókat. A következőkben adatokban gazdag ismeretanyagot kapunk, bepillantást az adott időszak szervezeti, műsorpolitikai és megannyi művészeti aspektusának labirintusába. Végigolvasva a könyvet, folyamatként tudjuk követni azt, ami egy-egy adott időpontban aktuális sajátosságnak, újdonságnak, netán érthetetlen jelenségnek tűnt. A könyv javarészt a nyári Ünnepi Játékokkal foglalkozik, de helyet kap a Pütkösdi Ünnepi Játékok négynapos rendezvénysorozata csakúgy, mint a szerző születésnapja köré szervezett Mozart Hét. Egyszerre objektív és szubjektív a láttatás módja: a beszámolókat tényanyagához, s az interjúalanyoktól első kézből kapott információkhoz mindenkor az élmények átütőereje társul. A könyvben található 334 kép helyszíneket, előadásrészleteket idéz fel,

művészportrékat sorakoztat. A beszélgetések során kirajzolódik nagy élményeinek néhány vonulata, többek között Marton Éva alakításainak, Schiff András többfunkciós fellépéseinek köszönhetően. Az egykori alkalmi írások egy részében lehetőség nyílt számot adni a magyar művészek (szerzők, előadók) elismertségéről, akár őket megszólaltatva, akár róluk kérdezve. Kincses kalendárium ez a könyv minden zenebarátnak; aki még nem jutott el ilyen eseményekre, közvetve lehet részese a különleges atmoszférának – aki pedig maga is járt e fesztiválvárosban, saját emlékei társaságában raktározhatja el olvasmányélményeit. Amelyek arra inspirálnak, hogy keresse a lehetőségeket egykori és aktuális salzburgi fesztiválprodukciók megismerésére – ilyesmihez is ad tanácsokat a szerző.

(Szerzői kiadás, 286 oldal)

Fittler Katalin

*A recenzió első megjelenése: GRAMOFON 2019. ŐSZ

(Köszönjük a másodközlés engedélyezését. A Szerk. megj.)